

این متن از سایت دانشنامه حوزوی "ویکی فقه" اخذ شده است. برای آشنایی و استفاده بیشتر به نشانی www.wikifeqh.ir مراجعه فرمایید.

حجفه

حُجْفَه، شهری کهن در **عربستان**، در نزدیکی کرانه‌های دریای سرخ و از میقات‌های حاجیان می‌باشد. و محلی بین مکه و مدینه است و این عنوان در باب حج به کار رفته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - موقعیت جغرافیایی
- ۲ - معنا
- ۳ - پیشینه
- ۴ - حکم
- ۵ - رویدادهای تاریخی
- ۶ - اوصاف
- ۷ - سیر تاریخی ویرانی شهر
- ۸ - آثار تاریخی
- ۹ - فهرست منابع
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منابع

موقعیت جغرافیایی

ویرانه‌های این شهر متروک در ۱۸۹ کیلومتری شهر مکه [۱] و ۱۵ کیلومتری شهر رایغ واقع است. [۲] و تا مدینه هفت منزل است. [۳] این شهر در ابتدا مَهْبِعَه نام داشت.

معنا

این نام در لغت به معنای جایگاه وسیع و پهناور است، [۴] و با موقعیت جغرافیایی سرزمینی که شهر در آن واقع بود، همخوانی داشت؛ سرزمین پهناوری که از یک سو به غدیرخم و وادی خرار و از دیگر سو به دریای سرخ منتهی می‌گردید. [۵]

پیشینه

پیشینهٔ مهبعه به روزگار پیش از اسلام می‌رسد. به گزارش برخی از منابع دورهٔ اسلامی، در آن روزگار به سبب افزایش جمعیت مکه، اعراب بنی عبیل ناگزیر به ترک مکه و مهاجرت از آنجا شدند و در مهبعه سکنا گزیدند؛ اما بر اثر وقوع سیلابی شدید، دچار خسارات جانی و مالی بسیار شدند. از این‌رو به سبب ستمی که در نتیجهٔ این پدیدهٔ طبیعی بر بنی عبیل رفت، مهبعه از آن پس حجفه نام گرفت. [۶] [۷] [۸] به گزارش ابن قتیبه این رویداد در ۶۹۹ق/۸۰ م به وقوع پیوسته، و از آن سال این شهر حجفه خوانده شده است. [۹]

حکم

از میقات‌های پنج گانه عمره تمتع و نیز عمره مفرده حجفه است که میقات اهل شام، مصر، مغرب و کسانی است که عبورشان از این مسیر است. [۱۰] [۱۱] میقات اهل مدینه در حال اختیار، مسجد شجره است؛ لیکن هنگام ضرورت چون بیماری و ضعف می‌توانند از حجفه محرم شوند. [۱۲] [۱۳] کسی که وظیفه‌اش احرام از مسجد شجره است، چنانچه بدون احرام از آن بگذرد، می‌تواند در حجفه محرم شود. بر مسئله ادعای اجماع شده است، [۱۴] لیکن برخی معاصران، احتیاط واجب را در برگشتن به مسجد شجره و احرام از این میقات دانسته‌اند. [۱۵]

رویدادهای تاریخی

حجفه در پیش از اسلام بر سر راه بازرگانی مکه به مدینه - که از جملهٔ آبادترین راه‌های جزیرهٔ العرب به شمار می‌رفت - واقع بود [۱۶] [۱۷] و در رویدادهای تاریخ صدر اسلام از آن یاد شده است. پیامبر (ص) به هنگام مهاجرت از مکه به مدینه به حجفه رسید و از آنجا برخلاف معمول راه غرب را در پیش گرفت و از رایغ الرمل گذشت و بدین ترتیب از منطقهٔ نفوذ قریش خارج شد و خود را به مدینه رساند. [۱۸] پیش از غزوه بدر نیز دو سربزه در نزدیکی حجفه به فرماندهی عبیده بن حارثه و سعد بن ابی وقاص رخ داد. [۱۹] [۲۰] [۲۱]

ماجرا از این قرار بود که گروهی از دشمنان پیامبر (ص) از جمله قبیلهٔ بنی زهرة به هنگام لشکرکشی کفار قریش به سوی بدر ، در جحفه به دلایلی دچار ترس و وحشت گردیدند.
از این‌رو از جنگ سر باز زدند و از جحفه بازگشتند. [۲۳] [۲۲]

اوصاف

پیامبر (ص) جحفه را میقات حاجیان مصر و شام و اهالی مغرب قرار داد؛ تا از آن‌جا برای مناسک حج مُحَرَّم گردند. [۲۴] [۲۵]
جحفه در نخستین سده‌های اسلامی همچنان در مسیر راه‌های بازرگانی و ارتباطی جزیره‌العرب قرار داشت [۲۶] و از مهم‌ترین سکونتگاه‌های دائمی میان شهرهای مکه و مدینه به شمار می‌آمد.
آب مورد نیاز اهالی آن از چاه تأمین می‌گردید و طوایف بنی عامر [۲۷] [۲۸] و بنی سلیم مهم‌ترین ساکنان آن بودند. [۲۹]
جحفه از آن روی که در نزدیکی کرانهٔ دریای سرخ جای داشت، بارکده‌ای برای نواحی پیرامونی به شمار می‌رفت [۳۰] [۳۱] و دارای بازاری برای داد و ستد کالاهایی بود که به آن‌جا می‌آمد. [۳۲]

سیر تاریخی ویرانی شهر

توسعهٔ این شهر طی سدهٔ ۴ق با برپایی دیواری بر گرد آن برای امنیت بیشتر، ادامه یافت. [۳۳]
ابوعبید بکری در اواخر سدهٔ ۵ ق/۱۱م، از وجود دو مسجد به نام‌های مسجدالنبی و مسجدالائمه در دو سوی جحفه خبر می‌دهد. [۳۴]
پس از این سده جحفه اگرچه سکونتگاه پرجمعیتی بود، [۳۵] از آبادی گذشتهٔ آن به شدت کاسته شد.
نخستین‌بار یاقوت در سدهٔ ۷ق/۱۲م، به ویرانی جحفه اشاره دارد.
بر پایهٔ گزارش او جحفه در آن روزگار به روستایی بزرگ تنزل یافته بود. [۳۶]
در سدهٔ ۸ ق/۱۴م، جحفه به مکانی غیرمسکونی بدل گشت. [۳۷]
در اواخر سدهٔ ۹ ق/۱۵م، جحفه کارکرد مذهبی خود را به عنوان میقاتگاه نیز از دست داد و حاجیان از رابع محرم می‌گردیدند، [۳۸] اما در سدهٔ ۱۳ق/۱۹م، جحفه موقعیت مذهبی خود را باز یافت. [۳۹] [۴۰]
امروزه تنها ویرانه‌های شهر قدیمی جحفه باقی‌مانده است. [۴۱]

آثار تاریخی

از مهمترین آثار تاریخی جحفه می‌توان به ویرانه‌های قصر علیا اشاره کرد که از عناصر معماری دورهٔ خلافت عباسی به شمار می‌آید.
در کنار این قصر مخروبهٔ آثار بازار شهر قدیمی جحفه نیز دیده می‌شود.
در سال‌های اخیر امکانات مذهبی و بهداشتی برای زائران مکه که در این مکان محرم می‌شوند، ساخته شده است. [۴۲]

فهرست منابع

- (۱) ابن حبيب، مجد، المحبر، به كوشش ايلزه ليشتن اشتر، بيروت، ۱۳۶۱ق/۱۹۴۲م.
- (۲) ابن خردادبه، عبيدالله، المسالك والممالك، به كوشش دخويه، ليدن، ۱۳۰۶ق/۱۸۸۹م.
- (۳) ابن رسته، احمد، الاعلاق النفيسة، ليدن، ۱۳۰۹ق/۱۸۹۱م.
- (۴) ابن سعد، مجد، طبقات الكبرى، بيروت، دارصادر.
- (۵) ابن قتيبه، عبدالله، المعارف، بيروت، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.
- (۶) ابن منظور، لسان.
- (۷) ابو عبید بکری، عبدالله، معجم ما استعجم، به كوشش مصطفى سقا، بيروت، ۱۴۰۳ق/۱۹۸۳م.
- (۸) ابوالفدا، تقويم البلدان، به كوشش رنو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰م.
- (۹) ابوالفرج اصفهانی، الاغانی، به كوشش سمير جابر، بيروت، دارالفکر.
- (۱۰) ادريسي، مجد، نزهةالمشتاق، بيروت، ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹م.
- (۱۱) اصطخری، ابراهيم، مسالك الممالك، به كوشش دخويه، ليدن، ۱۹۲۷م.
- (۱۲) جاسر، حمد، المناسك و اماكن طرق الحج و معالم الجزيرة، رياض، ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م.
- (۱۳) حسامالسلطنة، سلطان مراد، سفرنامهٔ مکه، به كوشش رسول جعفريان، قم، ۱۳۷۴ش.
- (۱۴) شافعی، مجد، الام، بيروت، ۱۴۰۰ق/۱۹۸۳م.
- (۱۵) طبری، تاريخ.
- (۱۶) طوسی، مجد، النهایة، بيروت، دارالکتب العربی.
- (۱۷) فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ميقات الحج، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.
- (۱۸) قدامة بن جعفر، «الخراج»، همراه المسالك و الممالك (نک : هم، ابن خردادبه).
- (۱۹) قصادی، علی، رحلة، به كوشش مجد ابوالاجفان، تونس، ۱۹۷۸م.
- (۲۰) کلیبی، هشام، الاصنام، به كوشش احمد زکی، مطبعة الاميري، ۱۳۳۲ق/۱۹۱۴م.
- (۲۱) مسعودی، علی، التنبيه و الاشراف، بيروت، ۱۹۶۵م.
- (۲۲) مقدسی، مجد، احسن التقاسيم، به كوشش دخويه، ليدن، ۱۹۰۶م.
- (۲۳) مونس، حسين، اطلس تاريخ الاسلام، قاهره، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.
- (۲۴) ميرزا داوود، سفرنامه، به كوشش علی قاضی عسکر، تهران، ۱۳۷۹ش.
- (۲۵) واقدی، مجد، المغازی، به كوشش مارسدن جونز، بيروت، ۱۹۸۲م.
- (۲۶) یاقوت، بلدان.
- (۲۷) یعقوبی، احمد، «البلدان»، همراه الاعلاق النفيسة (نک : هم، ابن رسته)

پانویس

- ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ص ۳، شم ۶ میقات الحج، ۱۴۱۷ق.
- ↑ جاسر، حمد، المناسك و اماكن طرق الحج و معالم الجزيرة، ج ۱، ص ۴۱۵، رياض، ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م.
- ↑ جواهر الكلام، ج ۱۸، ص ۱۱۰.
- ↑ ابن منظور، لسان، ذیل هبع.
- ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ج ۱، ص ۸۳، ميقات الحج، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.
- ↑ کلیبی، هشام، الاصنام، ج ۱، ص ۶، به كوشش احمد زکی، مطبعة الاميري، ۱۳۳۲ق/۱۹۱۴م.
- ↑ ابن حبيب، مجد، المحبر، ج ۱، ص ۳۸۵، به كوشش ايلزه ليشتن اشتر، بيروت، ۱۳۶۱ق/۱۹۴۲م.

۸. ↑ طبری، تاریخ، ج ۱، ص ۲۰۸.
۹. ↑ ابن قتیبه، عبدالله، المعارف، ج ۱، ص ۲۰۱، بیروت، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۰. ↑ جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۱۳.
۱۱. ↑ مهذب الاحکام، ج ۱۲، ص ۱۷ و ۱۶.
۱۲. ↑ جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۱۰ و ۱۱۱.
۱۳. ↑ مناسک حج، ج ۱، ص ۸۲.
۱۴. ↑ مستند الشیعة، ج ۱۱، ص ۱۸۰ و ۱۸۱.
۱۵. ↑ مناسک حج (مراجع)، ص ۱۱۷.
۱۶. ↑ مونس، حسین، اطلس تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۹۹، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۷. ↑ مونس، حسین، اطلس تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۰۱، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۸. ↑ مونس، حسین، اطلس تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۰۱، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۹. ↑ ابن سعد، مجد، طبقات الكبرى، ج ۲، ص ۷، بیروت، دارصادر.
۲۰. ↑ واقدی، مجد، المغازی، ج ۱، ص ۱۰-۱۱، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، ۱۹۸۴م.
۲۱. ↑ مسعودی، علی، التنبيه والاشراف، ج ۱، ص ۲۲۴-۲۲۵، بیروت، ۱۹۶۵م.
۲۲. ↑ ابن سعد، مجد، طبقات الكبرى، ج ۲، ص ۱۲-۱۴، بیروت، دارصادر.
۲۳. ↑ واقدی، مجد، المغازی، ج ۱، ص ۴۲-۴۵، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، ۱۹۸۴م.
۲۴. ↑ شافعی، مجد، الام، ج ۲، ص ۱۵۰، بیروت، ۱۴۰۰/ق/۱۹۸۳م.
۲۵. ↑ طوسی، مجد، النهایة، ج ۱، ص ۲۱۰، بیروت، دارالکتب العربی.
۲۶. ↑ ابن خردادبه، عبدالله، المسالك والممالك، ج ۱، ص ۱۳۰-۱۳۱، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۳۰۶/ق/۱۸۸۹م.
۲۷. ↑ اصطخری، ابراهیم، مسالك الممالك، ج ۱، ص ۲۰، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۲۷م.
۲۸. ↑ ابن رسته، احمد، الاعلاق النفیسة، ج ۱، ص ۱۷۸، لیدن، ۱۳۰۹/ق/۱۸۹۱م.
۲۹. ↑ یعقوبی، احمد، «البلدان»، ص ۲۱۴، همراه الاعلاق النفیسة (نک : هم، ابن رسته).
۳۰. ↑ قدامة بن جعفر، «الخراج»، ص ۱۸۷، همراه المسالك والممالك (نک : هم، ابن خردادبه).
۳۱. ↑ ادربسی، مجد، نزهة المشتاق، ج ۱، ص ۱۲۷، بیروت، ۱۴۰۹/ق/۱۹۸۹م.
۳۲. ↑ ابوالفرج اصفهانی، الاغانی، ج ۳، ص ۴۸، به کوشش سمیر جابر، بیروت، دارالفکر.
۳۳. ↑ مقدسی، مجد، احسن التقاسیم، ج ۱، ص ۷۷-۷۸، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶م.
۳۴. ↑ ابو عبید بکری، عبدالله، معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۷-۳۶۸، به کوشش مصطفی سقا، بیروت، ۱۴۰۲/ق/۱۹۸۳م.
۳۵. ↑ ادربسی، مجد، نزهة المشتاق، ج ۱، ص ۱۴۲، بیروت، ۱۴۰۹/ق/۱۹۸۹م.
۳۶. ↑ یاقوت، بلدان، ج ۲، ص ۲۵.
۳۷. ↑ ابوالفدا، تقویم البلدان، ج ۱، ص ۸۰، به کوشش رنو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰م.
۳۸. ↑ قلیزادی، علی، رحلة، ج ۱، ص ۱۴۴، به کوشش مجد ابوالاجفان، تونس، ۱۹۷۸م.
۳۹. ↑ میرزا داوود، سفرنامه، ج ۱، ص ۸۸، به کوشش علی قاضی عسکر، تهران، ۱۳۷۹ش.
۴۰. ↑ حسام السلطنة، سلطان مراد، سفرنامه مکه، ج ۱، ص ۱۲۵، به کوشش رسول جعفریان، قم، ۱۳۷۴ش.
۴۱. ↑ جاسر، حمد، المناسک و اماکن طرق الحج و معالم الجزيرة، ج ۱، ص ۴۱۵، حاشیه ۲، ریاض، ۱۴۰۱/ق/۱۹۸۱م.
۴۲. ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، میقات الحج، ج ۱، ص ۹۱-۹۲، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.

منابع

دانشنامه بزرگ اسلامی، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، برگرفته از مقاله «جحفه»، ج ۱۷، ص ۶۴۵۶.

فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، جلد ۲، صفحه ۵۰-۵۱.